

ARTICULUS II.

Utrum paradisi in quo fuit Adam, possit esse locus corporalis.

I. P. quæst. cii. art. 2.

1. Ad secundum sic proceditur. Videtur quod paradisi de quo fit hic mentio, locus corporalis esse non possit. Homo enim ab aliis animalibus in re corporali non distinguitur, cum quibus vitam, & sensum communicat, sed in re spirituali, scilicet intellectu. Cum ergo ab aliis animalibus in paradiso dicatur distingui, quia alia animalia ibi posita non fuerint, videtur quod paradisi sit locus tantum spiritualis.

2. Præterea. Nullus locus terrenus est usque ad lunarem globum pertingens, cum circa lunam sit ignis maxime activus, & extranei corporis consumptivus. Sed in littera dicitur, quod pertingit paradisi usque ad lunarem globum. Ergo videtur quod non sit locus terrenus, sed spiritualis.

3. Præterea. Philosophi, & Historiographi inveniuntur de diversis terræ locis scripsisse. De hoc autem loco nullus umquam scripsit. Ergo videtur probabile quod non sit locus corporalis.

4. Præterea. Damascenus dicit (Lib. II. de Fid. orth. cap. ix.) quod fons unde dicuntur egredi flumina paradisi, est ipse Oceanus. Sed Oceanus circuit totam terram, & non aliquem locum determinatum. Ergo videtur quod nullus locus determinatus in terra sit paradisi.

5. Præterea. Quatuor flumina quæ Scriptura commemorat de paradiso egredi, ex diversis fontibus emanant. Cum ergo Scriptura de uno fonte qui in paradiso est, dicat horum fluminum esse originem, videtur quod non possit intelligi de fonte, & fluminibus corporalibus, ut nec alia quæ de paradiso dicuntur.

6. Præterea. Lignum vitæ est sapientia, ut dicitur Proverb. xiiii. Cum igitur sapientia non sit quid corporale, videtur quod nec hæc, nec alia quæ de paradiso dicuntur, corporaliter accipienda sint.

7. Præterea. Id quod debetur homini damnato, non convenit proprie naturæ institutæ. Sed agricultura data est in penam homini damnato: Genes. iii. 19. *In sudore vultus tui vesceris pane.* Ergo videtur quod non nisi mystice dictum sit, hominem in paradiso positum, ut operaretur illum.

8. Præterea. Ubi nullus invasor timetur, non est necessaria custodia. Sed nullus paradisi invadere poterat. Ergo non potest proprie intelligi hominem in paradiso positum ad custodiendum illum.

Sed contra est quod in littera determinatur, & communis Ecclesiæ traditio tenet.

SOLUTIO.

Respondeo dicendum, quod Origenes posuit paradisi non esse locum aliquem corporalem; sed omnia quæ de paradiso dicuntur, allegorice de paradiso spirituali interpretanda esse: quod pro errore reprobatur Epiphanius Cypri Episcopus in quadam epistola per Hieronymum translata. (2) Unde simpliciter concedendum est, paradisi locum quemdam corporalem esse in determinata parte terræ situm, tempera-

Ex EDIT. P. NICOL. (a) Ut nimirum cap. iiii. illius Epist. videre est, quæ inter epistolas Hieron. lx. recensetur.

tissimum, & amicum, ut homo nullis perturbacionibus impeditus, spiritualibus deliciis quiete fruere- tur. Hunc autem locum existimant sub æquinoctiali esse versus partem orientalem, eo quod quidam Philosophi locum illum temperatissimum asserunt, ex quo etiam loco Nilus, unus de quatuor fluminibus paradisi, finire videtur.

Ad primum ergo dicendum, quod etiam in virtute sensitiva homo alia animalia excedit, quia etiam melioris tactus est, & magis vigent in eo inferiores sensus, ut per eos operatio intellectus melius compleri possit: & ideo etiam ut quietius operationi intellectuali vacaret, locum tranquillum seorsum ab aliis animalibus accepit: non enim probabile est illud alia animalia pervenire potuisse ex seipsis, nisi aut virtute divina ad tempus, ut quando adducta sunt animalia ad Adam, ut videret quid vocaret ea, ut legitur Genes. iii. (nisi forte hoc per interiore revelationem factum exponatur) vel etiam operatione demonis, ut patet de serpente.

Ad secundum dicendum, quod non potest intelligi paradisi terrestris usque ad lunarem globum se extendere secundum situm, sed secundum quandam similitudinem propter temperantiam, & incorruptionem quæ loco illi debebatur, & habitatoribus eius; à luna vero & supra neque contrarietas, neque corruptio est.

Ad tertium dicendum, quod locus ille, ut in littera dicitur, est semotus etiam à nostra habitatione aliquibus impedimentis, ut adiri non possit, vel montibus, vel aquis, vel etiam aeris intemperie in loco intermedio: & ideo ejus notitia haberi non potuit nisi per revelationem Scripturæ.

Ad quartum dicendum, quod primum principium illorum fluminum, sicut & cæterarum aquarum, est Oceanus, sed principium proximum est fons ille qui in illa parte terræ surgit.

Ad quintum dicendum, quod sicut contingit in quibusdam fluminibus, ut fontes à quibus originem habent, sub terram intrent postquam per aliquod spatium fluxerunt, & iterum in aliis locis erumpant; ita etiam dicit Augustinus VIII. super Genes. cap. vi. hoc in illis fluminibus contingere quod primum principium eorum est fons paradisi, qui in aliquo loco nobis ignoto terram subintrat, & deinde in aliis locis aqua illa erumpit, ubi videtur illorum fluminum esse principium.

Ad sextum dicendum, quod sicut per Hierusalem significatur præsens Ecclesia, & etiam celestis patria, & tamen ad litteram Hierusalem civitas quædam fuit; ita etiam quamvis per lignum vitæ sapientia significetur, non remouetur quin lignum vitæ arbor quædam ad litteram intelligatur.

Ad septimum dicendum, quod in statu innocentie non fuisset agricultura laboriosa, sicut est in statu peccati; sed delectabilis ex consideratione divinæ providentiæ, & naturalis virtutis.

Ad octavum dicendum, quod homo est positus in paradiso ad custodiendum ipsum sibi, non contra aliquem invasorem, ne scilicet per peccatum ipsum amitteret. Vel dicendum, quod hoc non sic intelligendum est quasi homo debeat operari paradisi, vel custodire; sed ideo positus est in paradiso, ut Deus ibi operaretur hominem, & custodiret eum: sicut enim homo operatur terram, ut faciat eam fructiferam, sic Deus operatur hominem, ut justus sit; &

custodit eum, quia sine ejus adiutorio tutus esse non potest, ut dicit Augustinus VIII. super Genes. cap. x. & xi.

EXPOSITIO TEXTUS.

1. **A** Nimam cum Angelis sine corpore fuisse creatam. (1) Hæc positio videtur irrationabilis: quia ratio est, quia causæ inferiores impediri possunt, ut non omne contingat quod in eis futurum est; sed modus originis: unde si aliæ animæ in corpore creatæ, ut ipse sciat, aliquid futurum quod non sit. Unde nec aqua divini illuc pervenerunt, Hoc non tantum fuit propter loci altitudinem quam propter loci puritatem, qui purgatione non indigebat.

DISTINCTIO XVIII.

(2) De formatione mulieris.

In eodem quoque paradyso mulierem formavit Deus de substantia viri, sicut post plantatum paradysum, hominemque in eo positum, & post universa animalia ad eum ducta, suisque nominibus designata, subnectit Scriptura, Gen. iii. 21. „Immisit Deus soporem in Adam. Cumque obdormisset, tulit unam de costis ejus, & formavit eam in mulierem.“ Hic attendendum est quare non creavit simul virum, & mulierem, sicut Angelos; sed prius virum, deinde mulierem de viro: ideo scilicet ut unum esset humani generis principium, quatenus in hoc & superbia diaboli confunderetur, & hominis humilitas Dei similitudine sublimaretur. Diabolus quippe aliud à Deo principium esse concupierat: ideoque ut ejus superbia retunderetur, hoc homo in munere accepit quod diabolus perverse rapere voluit, sed obtinere non potuit; & per hoc imago Dei in homine apparuit: quia sicut Deus omnibus rebus existit principium creationis, ita homo omnibus hominibus principium generationis. Ideo etiam ex uno homine omnes esse voluit Deus, ut dum cognoscerent se ab uno esse, omnes se quasi unum amarent.

Quare de latere viri, & non de alia corporis parte formata sit.

CUM autem his de causis facta sit mulier de viro, non de qualibet parte corporis viri, sed de latere ejus formata est, ut ostenderetur quia in confortium creabatur dilectionis: ne forte, si fuisset de capite viri facta, viro ad dominationem videretur præferenda: aut si de pedibus, ad servitum subicienda. Quia ergo viro nec domina, nec ancilla parabatur, sed socia; nec de capite, nec de pedibus, sed de latere fuerat producenda: ut juxta se ponendam cognosceret quam de suo latere sumptam didicisset.

Quare dormienti, & non vigilianti viro costa subtracta est.

NON sine causa dormienti quoque viro potius quam vigilianti detracta est costa, de qua mulier in adiutorium generationis viro est formata, scilicet ut nullam in eo sensisset penam monstraretur, & divinæ simul potentie opus mirabile ostenderetur, quæ hominis dormientis latus aperuit, nec eum tamen à quiete soporis excitavit. In quo etiam opere Christi sacramentum, & Ecclesiæ figuratum est: quia sicut mulier de latere viri dormientis formata est, ita Ecclesia ex sacramentis, quæ de latere Christi in cruce dormientis proflexerunt, scilicet sanguine, & aqua, quibus redimimur à pœnis, arque ablumur à culpis. (3)

Quod

(1) Supple: Augustinus super Genesim tradit, ut in textu. (2) Al. deest hic titulus. (3) Nicolai addit sequentia, cruculis includens. Unde Augustinus, tract. xv. in Joannem, „Adam qui erat forma futuri, ad Rom. v. 14. præbuit nobis magnum iudicium sacramenti; immo Deus in illo præbuit. Nam & dormiens meruit accipere uxorem, & de costa ejus facta est ei uxor, quoniam de Christo in cruce dormiente futura erat Ecclesia de latere ejus, de latere scilicet dormientis: quia de latere in cruce pendens lancea percussus sacramenta Ecclesiæ proflexerunt.“ Et de symbolo ad catechumenos Lib. II. cap. vi. „Ascendat sponsus noster thalami sui lectum, dormiat moriendo, aperiatur ejus latus; ut quomodo Eva facta est ex latere Adæ dormientis, ita Ecclesia formetur ex latere Christi in cruce pendens. Percussus est enim illius latus, & manavit sanguis & aqua, quæ sunt Ecclesiæ gemina sacramenta: aqua, in qua est Sponsa purificata; sanguis, ex quo invenitur esse dotata &c.“ Ad marginem vero hæc notat. Similia etiam habet in Psalm. xl. super illud, Numquid qui dormit &c. & in Psalm. lvi. super illud, Dormivi conturbatus: indeque Prosper in Sententiis Augustini sent. cccxxix. etsi locum non insinuat. Nec dissimili sensu Ambrosius in Luc. xxiii. Ex illo, inquit, corrupto corpore omnium vita manabat: aqua enim, & sanguis exivit: illa quæ diluat, iste qui redimat.

Quod de illa costa sine additamento extrinseco facta fuerit per Dei potentiam, sicut quinque panes in se multiplicati sunt.

Solet etiam quæri, utrum de costa illa sine adjectione rei extrinsece facta sit mulier. Quod quibusdam non placuit. Cæterum si ad perficiendum corpus mulieris, Deus extrinsecum augmentum addidisset, majus illud esset quam ipsa costa. Ideoque potius de illo addito, quam de ipsa costa mulier facta deberet dici, de quo plures accepisset substantiæ partes. Restat ergo ut de sola ipsius costæ substantia, sine omni extrinseco additamento, per divinam potentiam in semetipsa multiplicata, mulieris corpus factum dicatur, eo sane miraculo quo postea de quinque panibus Jesu cælesti benedictione multiplicatis quinque millia hominum satiata sunt. Matth. xv. & Joan. vi. Illud etiam scire oportet, quod cum Angelorum ministerio facta sit mulieris formatio, non eis tamen tribuenda est creationis potentia. Angeli enim nullam possunt creare naturam: ergo nec formare costam in mulierem, nec carnis supplementum in locum costæ. Non quod nihil agant, ut aliquid creetur; sed non ideo creatores sunt; sicut nec agricolæ segetum, aut arborum. Solus Deus, idest Trinitas, est creator. Facta est ergo fœmina à Deo, etiam si costa ministrata sit per Angelos.

Utrum secundum superiores, an secundum inferiores causas ita illa facta sit mulier; idest, an ratio seminalis id haberet ut ita fieret, an tantum ut illa fieri posset, sed ut sic fieret, in Deo tantum esset causa.

SED quæritur, an ratio quam Deus primis operibus concreavit, id haberet ut secundum ipsam ex viri latere fœminam fieri necesse foret, an hoc tantum ut fieri posset. Ad quod sciendum est, omnium rerum causas in Deo ab æterno esse. Ut enim homo sic fieret, vel equus, vel hujusmodi, in Dei potentia, & dispositione ab æterno fuit. Et hæc dicuntur primordiales causæ, quia istas aliæ non præcedunt, sed istæ aliæ, quæ sunt causæ causarum. Cumque unum sit divina potentia, & dispositio, sive voluntas, & ideo una omnium principalis causa; tamen propter effectus diversos pluraliter dicit Augustinus, super Genes. Lib. IX. cap. xx. causas primordiales omnium rerum in Deo esse, inducens similitudinem artificis, in cuius dispositione est, qualis futura sit arca. Ita & in Deo uniuscujusque rei futuræ causa præcessit; in creaturis vero quarundam rerum, sed non omnium causæ sunt, ut ait Augustinus, Lib. VII. super Gen. cap. xvii. Quia inseruit Deus seminales rationes rebus, secundum quas alia ex aliis proveniunt; ut de hoc semine tale granum, de hac arbore talis fructus, & hujusmodi. Et hæc quoque dicuntur primordiales causæ, etsi non adeo proprie, quia habent ante se causam æternam, quæ proprie, & universaliter prima est. Illæ vero ad res aliquas dicuntur primæ, quæ scilicet ex eis proveniunt. Ideo etiam primordiales dicuntur, quia in prima rerum conditione rebus à Deo insitæ sunt: & sicut creaturæ mutabiles sunt, ita & hæc causæ mutari possunt; quæ autem in immutabili Deo causa est, mutari non potest.

Distinctio causarum rerum perutilis, scilicet quod quædam in Deo, & in creaturis, quædam in Deo tantum sunt.

Omnia igitur rerum causæ in Deo sunt; sed quarundam causæ & in Deo sunt, & in creaturis; quarundam vero causæ in Deo tantum sunt; & illarum rerum causæ dicuntur absconditæ in Deo: quia ita est in divina dispositione ut hoc, vel illud fiat, quod non est in seminali creaturæ ratione. Et illa quidem quæ secundum causam seminalem fiunt, dicuntur naturaliter fieri, quia ita cursus naturæ hominibus innotuit; alia vero præter naturam, quorum causæ tantum sunt in Deo. Hæc autem dicit Augustinus, ut supra, esse illa quæ per gratiam fiunt, vel ad ea significanda non naturaliter, sed mirabiliter fiunt. Inter quæ mulieris facturam de costa viri ponit, ita dicens: „ Ut mulierem ita fieri necesse foret, non in rebus, sed in Deo absconditum erat. Omnis (4) naturæ cursus habet naturales leges: super hunc naturalem cursum Creator habet apud se, posse de omnibus facere aliud quam eorum naturalis ratio habet; ut virga scilicet arida repente floreat, fructum gignat, Num. xvii. & ut in juventute sterilis fœmina, in senectute pariat, Luc. i. ut asina loquatur, Num. xviii. & hujusmodi. Dedit autem naturis ut ex his etiam hæc fieri possent, non ut in naturali motu haberent. Et cap. xviii. Habet ergo in se Deus absconditas quarundam factorum causas, quas rebus conditis non inseruit; easque implet non opere consueto, didit. Omnium ergo quæ ad gratiam significandam non naturali motu rerum, sed mirabiliter facta sunt, absconditæ causæ in Deo fuerunt: quorum unum erat quod mulier facta est de latere viri dormientis. Non habuit prima rerum conditio ut fœmina sic fieret, sed ut fieri posset, ne contra causas quas Deus voluntarie instituit, mutabili voluntate aliquid facere putaretur.“

De anima mulieris, quod non est ex anima viri, ut quidam putaverunt, dicentes animas esse ex traduce.

Quemadmodum mulieris corpus de viri corpore traductum fuit, ita putaverunt aliqui, ipsius animam de viri anima propagatam, & omnes animas præter primam de traduce esse, sicut corpora. Alii autem putaverunt simul omnes animas ab initio creatas. Catholica autem Ecclesia nec simul, nec ex traduce factas esse animas docet; sed in corporibus per coitum seminatis, atque formatis infundi, & infundendo creari. Unde in ecclesiasticis Dogmatibus, cap. xiv. „ Animas hominum non esse ab initio inter cæteras intellectuales naturas, nec simul creatas, sicut Origenes fingit, dicimus; neque cum corporibus per coitum seminari, sicut Luciferiani, & Cyrillus, & quidam Latinorum præsumptores affirmant. Sed dicimus, corpus tantum per conjugii copulam seminari; creationem vero animæ solum Creatorem nosse, ejusque judicio corpus coagulari in vulva, & compingi, atque formari; ac formato jam corpore, animam

(4) Al. creaturæ.

„ creari, & infundi; ut vivat in utero homo ex anima constans, & corpore, & egrediatur vivus ex utero plenus (5) in anima, & corpore, humana substantia.“ Hieronymus etiam anathematis vinculo illos condemnat qui animas ex traduce dicunt, inducens auctoritatem Prophetæ, Psalm. xxxii. 15. „ Qui fingit singillatim corda eorum. Hic satis, inquit, innuit Prophetæ, quod non animam de anima facit Deus, sed singillatim animas de nihilo creat.“ (6)

DIVISIO TEXTUS.

Postquam determinavit originem hominis ex parte ipsius viri, hic determinat de origine mulieris: & dividitur in duas partes. In prima de origine ipsius secundum corpus; in secunda de origine ipsius secundum animam, ibi: *Quemadmodum mulieris corpus de viri corpore traductum fuit, ita putaverunt aliqui ipsius animam de viri anima propagatam.* Prima in duas. In prima ostendit modum productionis mulieris ex parte corporis; in secunda inquirit productionis principium, ibi: *Solet etiam quæri, utrum de costa illa sine adjectione rei extrinsece facta sit mulier.* Circa primum duo facit. Primo proponit modum originis; secundo assignat propositorum causas: ubi primo ostendit quare de viro formata sit mulier, ibi: *Hic attendendum est quare non creavit simul virum, & mulierem;* secundo quare de tali parte, ibi: *Cum autem his de causis facta sit mulier de viro, non de qualibet parte corporis viri, sed de latere ejus formata est;* tertio quare de viro dormiente, ibi: *Non sine causa quoque dormienti viro potius quam vigilantibus detracta est costa.*

Solet etiam quæri, utrum de illa costa sine adjectione rei extrinsece facta sit mulier. Hic inquirit principia producti corporis: & primo inquirit principium materiale; secundo principium activum, ibi: *Illud etiam scire oportet, quod cum Angelorum ministerio facta sit mulieris formatio, non est eis tamen tribuenda creationis potestas.* Ubi primo inquirit utrum corpus mulieris productum fuerit per actionem Angeli; secundo utrum per actionem naturæ, ibi: *Sed quæritur, an ratio quam Deus primis operibus concreavit, id haberet ut secundum ipsam ex viri latere fœminam fieri necesse foret;* & circa hoc duo facit. Primo præmittit quædam necessaria ad solutionis manifestationem; secundo questionis solutionem prosequitur, ibi: *Omnium rerum causæ in Deo sunt.*

Quemadmodum mulieris corpus de viri corpore traductum fuit, ita putaverunt aliqui ipsius animam de viri anima propagatam.

(5) Al. deest in anima, & corpore. (6) Nicolai addit sequentia. Vel sic tantum in Psalm. xxxii. „ Qui fingit singillatim corda eorum. Utique si per corda significatæ sunt animæ, fingi eas posse quis dubitet? Sed quæritur, utrum ex una hominis anima (c), sicut fingit singillatim facies hominum, ex uno tamen corpore hominis primi. Et postea: Nondum aliquid certum de origine animæ in Scripturis comperit. Nam hi qui novas sine ulla propagine asserunt animas fieri, ponunt etiam testimonium illud, *Qui fingit singillatim corda eorum:* de quo, & similibus vide quemadmodum dum possit à resistantibus responderi. Utrum enim, cum fingit, ex alio fingat, an ex nihilo, incertum est. Et paulo post: Itemque illi qui propagine animarum inconsiderata temeritate defendunt, nullum pro se manifestius & expressius possum putare proferendum quam quod omnes animæ quæ ingressæ sunt in Ægyptum, de femoribus Jacob egressæ sunt: Gen. xlv. &c. „

IN NOTIS. (a) Vel epist. xvii. Tomi ult. versus finem; sed Pelagii potius est catholicum fingentis, ut alibi notatum est professo. (b) Est vero epist. clvii. ipsius Augustini, quæ ad Opatum inscribitur Tom. II. Sed cur in Hieronymum irripit? (c) Supple animas illas fingat quas infundit singulis hominibus &c.

viri anima propagatam. Hic inquiri modum originis mulieris ex parte animæ, ubi excludit duas hæreses, & astruit veritatem catholicam, ut per se patet in littera.

QUÆSTIO I.

HIC est duplex quæstio.

Prima de productione mulieris ex parte corporis. Secunda de origine animæ.

Circa primum quærentur tria.

Primo. Utrum corpus mulieris de costa viri factum fuerit: & quia dicitur hoc non fuisse factum active per rationes seminales, sed primordiales.

Secundo quæritur de differentia harum rationum: & quia ea quæ præter rationes seminales fiunt, dicuntur in littera miraculose fieri.

Tertio quæritur cujusmodi opera debeant dici miracula.

ARTICULUS I.

Utrum corpus mulieris debuerit fieri de costa viri.

I. P. quæst. xcii. art. 3.

1. AD primum sic proceditur. Videtur quod corpus mulieris de costa viri fieri non debuit. Distinctio enim sexus communis est homini, & aliis animalibus. Sed in aliis animalibus mas & fœmina simul producta sunt, & neutrum ab altero sumptum. Ergo videtur quod nec fœmina hominis de viro sumi debuit.

2. Præterea. Materia non potest transmutari de parva quantitate in magnam, nisi vel per rarefactionem, sicut ex uno pugillo aquæ generantur decem aeris, vel per alterius additionem. Unde dicit Augustinus X. super Gen. cap. xxvi. *Quid est absurdius quam ullum esse corpus manente naturæ suæ quantitate, idest sine additione, quod undique crescat, nisi rarescat?* Sed non potuit esse ut per rarefactionem una costa in quantitatem mulieris excresceret, quia in-